

Märt Väljataga

Čekání na velký estonský román

Estonské literární perspektivy

Published 23 February 2009

Original in **English**

Translation by **Martina Neradová**

First published in **Host 1/2009**

Downloaded from eurozine.com (<https://www.eurozine.com/cekani-na-velky-estonsky-roman/>)

© Märt Väljataga/Host Eurozine

Podle statistik z roku 2005, založených na počtu výpůjček z veřejných knihoven, je v Estonsku nejoblíbenějším autorem Nora Robertsová. Na druhém místě skončila Sandra Brownová a třetí místo obsadila Agatha Christie. Matador estonského písemnictví Jaan Kross (nar. 1920) se sotva vešel do první dvacítky. To by nemělo nikoho příliš překvapit, protože je známou pravdou, že bestsellery se prodávají lépe než jiné knihy a mají také více čtenářů. Podle databáze UNESCO Index Translationum je Agatha Christie druhým nejpřekládanějším spisovatelem na světě (hned po Společnosti Walta Disneye) a Noře Robertsové patří třicátá příčka, těsně před Karlem Marxem.

K čemu jsou knihovny

Statistická čísla však rovněž ukázala, že na tomto výsledku měly podíl i samy veřejné knihovny. V knižních titulech pořízených za poslední dobu totiž nad tzv. literárními romány, ať už estonskými nebo zahraničními, klasickými nebo současnými, výrazně převažují romány pro ženy a jiné žánrové romány. Estonští vydavatelé milostných románek se místo na zákazníky knihkupectví cíleně zaměřili na návštěvníky knihoven.

Internetové databáze dokládají i extrémní případy, kdy se v nepočetných regálech vesnických knihoven skvělo patnáct výtisků románu Barbary Cartlandové, zatímco dílo Lva Tolstého nebylo zastoupeno ani jediným, o velkých jménech estonské literatury ani nemluvě. Naprostá většina malých

oblastních knihoven odebírá bulvární časopis Kroonika, zato kulturní žurnály *Vikerkaar* (Duha) a *Looming* (Tvorba) objevíte v jejich nabídce jen málokdy.

Není tedy divu, že tento stav popudil Svaz estonských spisovatelů, který upozornil na rozpor mezi výsledkem statistik a článkem estonského zákona o veřejných knihovnách, v němž se praví: “Posláním veřejné knihovny je poskytovat občanům volný a neomezený přístup k informacím, vědomostem, významným plodům lidského myšlení i kultury a podporovat celoživotní vzdělávání a sebevzdělávání.” Svaz prosazoval centralizovanou nákupní politiku, protože doufal, že by zvrátila poměr vybíraných titulů ve prospěch současných estonských autorů.

Oblastní knihovníci či spíše knihovnice jsou však zpravidla tvrdé, asertivní dámy, a tak se nenechaly svazovou kritikou zaskočit. Namítaly, že veřejné knihovny slouží jako důležitá centra místních společenských aktivit a že jejich financování do jisté míry závisí na výši návštěvnosti. Úkolem knihoven není pouze formovat čtenářské požadavky, ale také těmto požadavkům vyhovět. Na každý pád není sebestředná, nesrozumitelná a obscénní tvorba dnešních estonských autorů to pravé ořechové, čím přilákat návštěvníky. Tento poslední argument sice nevysvětluje nepřítomnost děl světové klasiky v mnoha knihovnických pobočkách, ale skrývá se v něm zrnko pravdy.

Spor mezi Svazem a knihovníky postupně vyšuměl do prázdna. Centrální nákupní politika přijata nebyla – uvidí se, jestli to bylo dobře nebo ne. Svaz estonských spisovatelů ve spolupráci s knihovnami zorganizoval sérii autorských čtení. Výsledky posledního průzkumu výpůjček to však nijak neovlivnilo. Pokud by se jednalo jen o konflikt mezi zpátečnickými knihovníky, kterým nejde o literaturu, a zhýčkanými spisovateli, kterým nejde o čtenáře, nabízela by se příhodná odpověď: Mor na ty vaše rody!

Jenže z tohoto sporu bylo možné vyčíst mnohem více. Zaprvé se potvrdilo, že autorita Svazu estonských spisovatelů zůstává neporušena. Kolem této organizace čítající na tři sta členů se točí veškerý literární život Estonska. Pravda, mezi její členskou základnou nejsou jen básníci, spisovatelé a dramatici, ale také překladatelé, kritici, literární vědci a další profese spojené s literaturou. Svaz byl založen roku 1923, aby podporoval literaturu a zájmy spisovatelů v čerstvě založené Estonské republice. V poválečném období sovětizace byl ovšem zahrnut do stalinského systému uměleckých svazů. Během této éry měl Svaz roli zprostředkovatele či jakéhosi nárazníku mezi jednotlivými autory a komunistickým režimem. Dohlížel, aby

spisovatelé nevybočovali z řady, a za poslušnost jim uděloval jisté výsady.

Země jediného svazu

V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století si většina východoevropských zemí vytvořila dvojí kulturu – oficiální a podzemní, jejichž hierarchie si navzájem odpovídaly. V Estonsku to ale bylo jinak. Estonci si (snad vzhledem k nízkému počtu obyvatel) nemohli dovolit dvě oddělené kultury a Svaz spisovatelů sovětského Estonska proto zastřešoval komunisty a jejich přísluhovače stejně jako nekonformní autory a disidenty. Po sametových revolucích se v řadě postkomunistických zemí spisovatelské svazy rozdělily nebo rovnou zanikly. Svaz estonských spisovatelů oproti tomu funguje, jak má – možná lépe než sama estonská literatura.

Ze sociologického pohledu plnily literatura a kultura obecně za sovětského režimu trojí roli. Byly náhražkou konzumu, vyjádřením kolektivní identity a bezpečnostním ventilem, který vypouštěl občanskou nespokojenost jistým, předem daným směrem. Na východoevropská národní hnutí lze pak z širší historické perspektivy pohlížet jako na pseudoliterární snažení, protože spisovatelům v nich připadla přinejmenším stejně zásadní role jako politikům. Se znovunabytí nezávislostí a tržní ekonomikou přišel v polovině devadesátých let výrazný propad v počtu vydávaných knih a literatura prošla krátkým obdobím krize identity. V době studené války prohlašoval Philip Roth, že na Západě je všechno dovoleno a na ničem nezáleží, kdežto na Východě není dovoleno nic a záleží na všem. Nedávná historie Estonska dodává jeho bonmotu na váze – Jaan Kaplinski činí podobné srovnání ve své alegorii transformace uměleckých kruhů z roku 1992 *From harem to brothel* (Z harému do nevěstince).

Dnes je hlavní úlohou Svazu obhájit literaturu jako existenciální nutnost moderní společnosti a pomáhat autorům za situace, kdy neexistuje skutečná poptávka po estonské literatuře. Potenciální čtenářská základna – milion estonsky hovořících obyvatel – nemůže uživit ani ty nejlépe prodávané spisovatele. Další organizací podporující estonské písemnictví je Kulturní nadace Estonska. Tato veřejnoprávní instituce obnovená v roce 1994 vydává na literaturu téměř milion eur ročně, které získává z daní z herní činnosti, tabákových výrobků a alkoholu. Přibližně polovina celkové částky je určena na autorské honoráře a dotace nakladatelům na vydávání knih a časopisů. Čtvrtina je přidělována jednotlivým spisovatelům formou pravidelného platu a zbytek plyne na literární ceny, festivaly, výzkum, konference, prezentace a

jiné veřejné události.

Tyto dvě dobročinné organizace možná nechtěně přispěly ke vzniku situace, kdy je literatura odtržena od zájmu čtenářů a nijak zvlášť se jim nesnaží přiblížit. Lze předpokládat, že literární tvorba – stejně jako ostatní lidské činnosti – pramení ze smrtelných hříchů, ačkoliv v případě Estonska to nemůže být chamtivost, protože jediným obdobím v estonské literární historii, kdy se dalo zbohatnout psaním, byla stalinská éra a doba krátce po ní. Ješitnost se jeví jako přesvědčivější motivace – v malém národě je pro spisovatele snazší stát se slavným než docílit toho, aby ho někdo četl. Když někomu vyjde kniha a nádavkem je mladý a pohledný, získá si pravděpodobně pozornost médií, třebaže na jeho prodejnosti se to příliš neodrazí.

Za přirozený stav literárního trhu lze považovat situaci, kdy autor píše a výsledný produkt si koupí velký počet čtenářů, které zaujal, nebo jej podpoří několik štědrých mecenášů. V případě Estonska jsou relevantními čtenáři především kritici a spisovatelští kolegové, zatímco hlavním, jakkoli nepřímým sponzorem je stát. Přesto jsou jednotlivé součásti estonského literárního života poměrně autonomní. Autoři, jichž si nejvíce cení kritika a kolegové, nemusí nutně patřit k těm nejvíce medializovaným. Spisovatelé, o kterých se mluví v médiích, nepatří vždy k těm nejvíce prodávaným. Bestsellerům s prodejností nad 1500 kusů se často nedostává přízně kritické obce a autoři vycházející v překladech v zahraničí mohou být doma na okraji zájmu.

Knihy se spoustou postav patří minulosti

A co námitka knihovníků, že je současný estonský román málo srozumitelný, příliš do sebe zahleděný či obscénní, než aby ho bylo možné doporučit abonentům venkovských knihoven? Obvinění z obscénnosti lze s klidným svědomím ponechat stranou, přestože se jím po nějakou dobu zabýval tisk a uměle celý údajný problém nafukoval. Ovšem na stížnostech ohledně sebestřednosti něco je, neboť mnoho spisovatelů prohlašuje, ať otevřeně nebo v náznacích, že chtějí-li dnes psát autenticky, nezbyvá jim než vycházet z vlastní zkušenosti. Tak se vyjádřil například Tonu Onnepalu (nar. 1962) ve své knize *Harjutused* (Cvičení, 2002, vydané pod pseudonymem Anton Nigov): “V této kultuře, ve které žiji a která mě stvořila, lze psát jedině knihy, v nichž nejsou jiné postavy než já. Nic než vnitřní poznání sledované zvenčí. Knihy se spoustou postav, všemi těmi strýci a bratřenci, lordy,

státními úředníky, Ivany Pavloviči a dvorními dámami patří minulosti, velkým dobám zásadních činů. Takové knihy je možné pouze kopírovat, přepisovat je s drobnými obměnami. Pokud si ovšem chci zachovat čest a neuchýlit se k nepatřičnému plagiátorství, nemám, o čem jiném bych mluvil, než o sobě.”

Ego Tonua Onnepalua je naštěstí dostatečně bohaté, inteligentní a bystré, takže jeho autobiografické přemítání a úvahy o kultuře, každodenní politice a sexualitě jsou neodolatelně, ba přímo voyeursky čtivé. V srpnu roku 2006 se týdeník *Eesti Ekspress* obrátil na literární kritiky a požádal je, aby jmenovali nejlepší autory a knihy vydané po roce 1991. Tonu Onnepalu, který pod různými jmény publikoval pět prozaických knížek a několik básnických sbírek, v této anketě zvítězil. Onnepaluovy dva pokusy o tradiční román se složitým dějem a spletitou plejádou postav skončily sice naprostým fiaskem, ale jeho (částečně) autobiografické texty s osobními výpověďmi si právem získaly uznání. Poslední z nich, *Harjutused*, je směsicí několika žánrů: pamětí, zpovědi, deníku a dopisů. Onnepalu jej napsal během krátkého období v devadesátých letech 20. století, kdy působil jako estonský kulturní zástupce v Paříži. Na stránkách tohoto románu podrobuje Onnepalu všechny své předešlé závazky a pocity nemilosrdnému zkoumání. Jeho elegické dílo obsahuje řadu pronikavých postřehů a odhaluje mezikulturní nesnášenlivost, snobismus i sebeklam. Hlavním tématem je mu však často samotné psaní jakožto prostředek k vybudování vlastní identity.

Současník Tonua Onnepalua Peeter Sauter (nar. 1962) si od protagonistů svých knih udržuje znatelně větší odstup. Ale jeho vztah k tradičnímu románu je stejně problematický jako u Onnepalua. “Nerad se označuji za spisovatele – zneklidňuje mě to,” nepřestával opakovat Sauter ani poté, co mu vyšlo několik sbírek povídek. Zdá se, že s rolí spisovatele se již smířil, o skutečný román se však zatím nepokusil. Jeho dílo se skládá z příběhů vyprávěných v ich-formě hlavní postavou, která se zoufale snaží o autentické bytí, o život neposkvřněný společenskými konvencemi či osobními vazbami. “Nechci víc, než jen být. Chci být prázdný a znuděný, chci být nikým.” Ani bytí samo o sobě ho však neuspokojuje, někdy má totiž pocit, že i to je přítěží. Jak říká: “Všechno se opakuje. Opakují se činnosti, stejně jako myšlenky.” A na jiném místě: “Připadám si, jako bych prodával svůj vlastní život sám sobě. Naučil jsem se to ve škole a z literatury, která život popisuje, a tím mu dodává na hodnotě.” Sauterova zatím poslední kniha *Vere jooks* (Krvácení, 2006) je dokladem jeho vývoje směrem k sevřenější koherenci vyprávění. Neškodný povaleč, který byl typickým protagonistou Sauterových povídek, nabral nedávno temných, násilnických

rysů. Jeho touha po “čistém bytí”, po “autentické existenci” ústí v nesmyslné, téměř rituální ničení – mnohdy vlastní osoby –, jako by násilí poskytovalo poslední šanci, jak se ubránit před nevyhnutelným zploštěním života. Sauterova mezinárodní pověst je založena především na jeho několikatýdenním opileckém hýření ve vagónu Literárního expresu Evropa 2000. Stejně pozoruhodný je však i jeho literární um. Sauterova schopnost vyvolat ve čtenáři sympatie k nekonvenčním hrdinům a otřást jejich pohodlnými morálními předsudky z něj udělala, slovy Tonua Onnepalua, velkého moralistu své generace.

Z babího léta do morového hrobu

Neformální žánr kombinující autobiografické postřehy s esejistickými úvahami, který si Onnepalu nedávno osvojil, do estonské literatury ve skutečnosti zavedl Jaan Kaplinski (nar. 1941) již v osmdesátých letech. Kaplinski je patrně neznámějším veřejným intelektuálem a básníkem. Účastnil se dvou básnických revolucí. Ta první z let šedesátých zavedla do estonské poezie moderní styl a orientální obrazy. Cílem Kaplinského magických písní bylo překlenout propast mezi sebou a světem, mezi soukromým a veřejným bytím. Navzdory (či spíše díky) podezření oficiálních kruhů dosáhl Kaplinski u své generace popularity téměř na úrovni rockové hvězdy. Během druhé revoluce z první poloviny osmdesátých let se rozžehnal se šamanskými rysy své poezie a zamířil “antipoetickým” směrem – vyčistil svůj jazyk od literárních tropů a zaměřil se na drobné, všednodenní úkazy. V posledních desetiletích se začal věnovat próze od esejů přes cestopisy a paměti až po tzv. teologickou fikci po způsobu britského filozofa a spisovatele science fiction Olafa Stapletona. Jeho prvním skutečným románem je *Seesama jogi* (Stejná řeka, 2007), jehož napsání mu trvalo téměř dvanáct let. Jedná se o částečně autobiografický iniciační román odehrávající se počátkem šedesátých let let dvacátého století, který vypráví o cestě Kaplinského mladistvého *alter ega* za ztrátou nevinnosti a nabytím sexuální i mystické zkušenosti. Dvacetiletý hlavní hrdina nachází neoficiálního učitele v teologovi na penzi, jenž upadl v nemilost komunistického režimu. Léto strávené intelektuálním a erotickým sebeobjevováním posléze vyústí ve spojení sexuálních pletek s politickými intrikami, což vede k jakémusi pseudořešení. O vztah mezi básníky, učitelem a žákem, se začne živě zajímat KGB a univerzitní papalášové. Student přeroste svůj vzor, který sice obviňuje lidské pokolení z dětinskosti, sám se však ukáže být velkým dítětem. Takový je stručný nástin dějové linie románu, v němž se realistické popisy střídají s mystickými zjeveními,

psychologickými sondami a úvahami o kultuře, to vše v kombinaci s přesným zachycením dobové atmosféry ve společnosti, velkých emocí s příměsí jemné ironie. Tyto “emoce vzpomínané v pokojném usebrání” a kousavé postřehy kdysi naivního Kaplinského protagonisty spolu s neokázalým, svižným a občas sebeironickým stylem vyprávění se zasloužily o nesporný úspěch románu.

Zatímco Kaplinského kniha má v sobě něco z pokojné atmosféry babího léta, poslední román Ene Mihkelsonové (nar. 1944) *Katkuhaud* (Morový hrob, 2007) je hluboce znepokojující a pochmurný. Na rozdíl od stylistické plynulosti Kaplinského, Onnepalua a Sautera píše Mihkelsonová obtížně srozumitelným, těžkopádným slohem, což je ovšem zcela ospravedlněno závažností jejích témat. Ene Mihkelsonová stejně jako ostatní již zmínění autoři čerpá při psaní do značné míry z vlastní minulosti, ve které lze nalézt všechny nezbytné ingredience velké tragédie. Její předchozí dílo *Ahasveeruse uni* (Ahasverův sen, 2001) obsadilo první příčku v anketě Eesti Ekspress o nejlepší knihu po roce 1991.

Neklidná, nesnadno uchopitelná vypravěčka románu *Katkuhaud* vyrůstala u své tety, protože její rodiče-kulaci se od roku 1949 museli skrývat, aby unikli deportaci na Sibiř (v období stalinismu potkal tento osud nejméně sedmdesát tisíc Estonců). Otec byl roku 1953 zabit sovětskou NKVD, matka se o dva roky později tzv. legalizovala, jinými slovy přestala se schovávat. Hlavní hrdinka se snaží zjistit skutečné okolnosti otcovy smrti a případnou úlohu, jakou v ní sehráli jeho souputníci (sovětským žargonem označovaní za bandity) z protistalinské odbojové skupiny Lesní bratrstvo, jeho žena nebo dcera. Kdo zradil koho? Bylo Lesní bratrstvo do té míry infiltrováno NKVD, že se partyzáni stali pouhými pěšáky v nepřehledné hře tajných služeb, které se snad účastnila i britská M16?

Po obnovení Estonské republiky byli odbojáři z Lesního bratrstva bez výjimky líčeni jako hrdinové odboje. Román Mihkelsonové však předestírá složitější příběh. Hranice mezi kolaborací a odbojem či odbojem a terorismem byly mnohdy nejasné. “Morový hrob” pro oběti nákazy, jejichž exhumace může způsobit novou epidemii, zde slouží jako metafora pohřbených vzpomínek na padesátá léta dvacátého století. Román je komponován jako série rozhovorů hlavní postavy s tetou, která se pokouší doznat ke spolupráci s NKVD, ale reálně není takového činu schopná. Román vyvrací laciné stereotypy obvyklého psaní o traumatických zážitcích, podle nichž například uctění památky mrtvého přináší spásu. Mihkelsonová ukazuje zcela jednoznačně, že v případech jako je tento, pravda k osvobození nevede. Úlevy přirozeně

nedocílíme, ani když se k minulosti otočíme zády. Tento příběh, který Mihkelsonová prožila na vlastní kůži, se dotýká velmi citlivé a významné oblasti v životě dnešní společnosti, kde vzpomínky a oslavování hrdinů plíživě nahradily někdejší utopie a plány do budoucna.

Tradiční realistický román

Estonsko má ale i spisovatele, kteří náměty svých děl nečerpají přímo z autobiografických nebo osobních zážitků. “Knihy se spoustou postav, se všemi těmi strýci a bratřenci” se – s různou mírou úspěchu – píše i nadále. Ty z nich, které budí největší rozruch, však nejsou reflexí současného Estonska, ale podobenstvím ve stylu okázalého magického realismu či New Age. Často se odehrávají na fiktivním nebo mytologickém místě, kde se sny prolínají s realitou. Výsledek mnohdy kazí prostoduché pojetí a mnohomluvný styl plný kliše, který si přímo říká o proškrtání. Při četbě některých nedávno vyšlých knih, a to i těch příznivě přijímaných kritikou, si nelze nevzpomenout na Nabokovův povzdech, že “je velmi těžké vysvětlit lidem, jak může být kniha, zdánlivě přetékající ušlechtilými emocemi a soucitem, která dokáže udržet čtenářovu pozornost tématem na hony vzdáleným neuspořádaným poměrům současnosti, mnohem horší než druh literatury, který všichni pokládají za laciný”.

Tím radostnější je potom objevit tradiční realistický román, jenž se vyhýbá mystice i protivné sentimentalitě. Nejvýznačnějším autorem píšícím realistickým stylem je bezpochyby Mats Traat (nar. 1936). Jeho poslední román *Naised ja pojad* (Ženy a synové, 2006) získal každoročně udělovanou cenu Kulturní nadace. Jedná se o nejnovější pokračování dvanáctisvazkové románové epeje, tzv. *roman fleuve*, ságy rolnické rodiny z jižního Estonska, která zachycuje překotnou modernizaci estonské společnosti a zrození estonského národa během posledních dvou století. Poslední díl nás zavádí do třicátých let 20. století, do doby hospodářské krize, kdy vzniklo fašizující hnutí Veteráni války za nezávislost. Mats Traat splnil zadání na jedničku, a tak jsou vztahy mezi jednotlivými vrstvami převážně venkovské společnosti vykresleny přesvědčivě a do nejmenšího detailu. Jeho romány svým způsobem nahrazují historický pohled na vývoj společnosti, který profesionální historikové dosud nedodali. Traatův průřez společností je jasnou zprávou o rychlém nástupu celého spektra nových lidských typů do té doby na venkově neznámých: *femme fatale*, podnikatel, politický manipulátor, novozbohatlík, socialista, bohém atd. Vize Matse Traata je na rozdíl od zavedené estonské románové tradice ponurá a buřičská. Teprve

yní, při zpětném pohledu, můžeme patrně pochopit, jak iluzorní a zároveň hrdinská byla snaha estonských rolníků po vytvoření autonomního světa na zemědělských usedlostech, kde vládli neomezeně jako bohové.

Co budoucnost?

Daleko nejoblíbenějším estonským autorem dneška je Andrus Kivirähk (nar. 1970), jehož hry a povídky se zabývají vztahem mezi mladistvou pošetilostí, uměleckou tvořivostí a tvorbou národních mýtů. Svou nesmírnou popularitu si Kivirähk získal díky svébytnému druhu groteskního, absurdního a suchého humoru, jemuž není nic svaté. Těžko odhadnout, nakolik je možné zachovat tento typicky estonský humor v překladu. Předchodzí Kivirähkův román *Rehepapp ehk November* (Hlídač špýcharu aneb listopad, 2002) vycházel z lidových příběhů a popisoval směs cynismu, vychytralosti a naivity charakteristickou pro národ vazalů. Přes aluze vázané na místní realie a posedlost estonstvím byla tato kniha přeložena do norštiny, maďarštiny a finštiny. Proslulost však Kivirähkovi zajistilo dílo *Ivan Orava mälestused ehk minevik kui helesinised mäed* (Paměti Ivana Orava aneb minulost jako blankytné pohoří, 1995), rozpustilá parodie na estonskou historii dvacátého století, která se bez slitování vysmívá vlasteneckým mýtům. Zatím poslední Kivirähkův román *Mees, kes teadis ussisonu* (Muž, který rozuměl řeči hadů, 2007) je parabolickou fantasy s bolestným tématem smrti kultury a zániku s ní spojeného životního stylu – námětem, na němž opravdu není nic k smíchu. Vypravěčem je poslední zástupce původního kmene lesních obyvatel, kteří byli vytěsněni technicky “vyspělejšími” zemědělci. Dal jsem “vyspělejšími” do uvozovek, abych zdůraznil zřejmě hlavní myšlenku románu, ukazující že pokrok a regrese i inovace a konzervatismus jsou zcela relativní a zaměnitelné kategorie. Důležitý není technologický pokrok sám o sobě, ale přechodná móda s ním spjatá, která ovládá společnost a propůjčuje mu prestiž. Původní obyvatelé, jejichž technologie sestává ze znalosti kouzelné řeči hadů, jež jim zaručuje nezbytnou obživu a nadvládu nad přírodou, nejsou poraženi ani tak pluhem a mečem, jako spíše představami s nimi svázanými. Ale nezdá se, že by Kivirähk litoval zániku jejich kmene. Život lesních obyvatel je totiž vylíčen přinejmenším jako brutální a nevábný, ne-li přímo ubohý a krátký. Tímto románem Kivirähk vstoupil do diskuse o demografické budoucnosti Estonska, jež nebude při současné míře porodnosti dlouhodobě schopné zabezpečit estonskou společnost, hospodářství, kulturu a literaturu. Jenže jeho hlas je tak tajemný, mnohoznačný, relativistický a téměř nihilistický, že je obtížné pochopit, co nám sděluje – tedy pokud nám vůbec něco sdělit chce.

Nevím, zda je správné očekávat od románů, že budou poskytovat ucelený nebo alespoň částečný pohled na to, jaké to je žít na určitém místě v určitém čase. Spisovatelé mohou usilovat o jiné, stejně legitimní cíle. Historik, který v budoucnu přistoupí k současné estonské beletrii jako k informačnímu zdroji, bude ovšem patrně zklamán. Většina soudobé estonské tvorby se zabývá minulostí nebo fiktivním světem a ta díla, jež hovoří o dnešku, jsou úzce zaměřená na konkrétní osobní zkušenost. Široce pojatá zobrazení nejsou o současnosti a zobrazení současnosti nejsou široce pojatá. Pokud však náš historik nebude číst dnešní romány jako dokumenty, ale jako archeologické artefakty, které i proti své vůli vypovídají o historické realitě své doby, udělá si slušnou představu o nadějích a obavách i o úzkostech a posedlostech postkomunistického Estonska.

Velký estonský román ještě nebyl v postkomunistické éře napsán a možná že ani nikdy nebude. Ale po prozkoumání nemilosrdné analýzy moderní identity Tonua Onnepalua, jemné oscilace mezi duchovní a tělesnou láskou, mezi osobními a politickými úzkostmi Jaana Kaplinskiho, existenciální touhy po autentickém bytí a nemotivovaného násilí vyprovokovaného střetem s buržoazním pohodlím Peetera Sautera, shakespearovského propletence zrady a odplaty, vzpomínek a zapomínání Ene Mihkelsonové, přemýšlivé relativizace historického pokroku Andrusse Kivirähka a obrazu konfrontace venkovských tradic s moderní dobou Matse Traata nejspíš dospějeme ke zrovna tak kvalitnímu vhledu do duše *Homo Estonicus*, jaký by nám podal široce pojatý román.